

УДК 376+371.2

О.О. Ляшенко

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ, ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ

В статті представлена розроблена автором модель та етапи формування правової вихованості учнів зазначеної категорії, розкрито сутність кожного з них.

Ключові слова: модель правового виховання, права вихованість, трансферативність знань, учні допоміжної школи.

В статті представлена розроблена автором модель і етапи формування правового виховання учасників даної категорії, розкрито сутність кожного з них.

Ключевые слова: модель правового виховання, правовая воспитанность, трансферативность знаний, ученики вспомогательной школы.

Проблема побудови правового суспільства й пов'язані з цим питання формування правосвідомості громадян підвищили інтерес до формування правової поведінки школярів. У суспільстві, в якому виникає й розвивається держава, найважливіші суспільні відносини регулюються правом.

Право – це система загальнообов'язкових соціальних норм, що охороняються державою. Держава, установлюючи правові норми для впливу на суспільні відносини, перетворює ці суспільні відносини в правові. Особистість несе юридичну відповідальність в установлених випадках.

Серед різних напрямків виховання школярів значне місце посідає правове виховання, яке трактується дослідниками як складова частина цілісної системи виховання особистості.

Правове виховання є одним з напрямків загального процесу виховання, що містить у собі правову освіту, виховання поваги до чинних законів і норм права, формування активної позиції стосовно протиправних і антигромадських дій.

Слід відзначити, що дослідники дотримуються різних точок зору щодо трактування терміну "правове виховання".

У радянській педагогіці під правовим вихованням розуміли цілеспрямовану і систематичну ідеологічну діяльність керівної партії,

держави, суспільства з метою встановлення соціалістичної правосвідомості в переконаннях, звичках і мотивах поведінки людей.

Аналізуючи дослідження проблем правового виховання ми дійшли висновку, що термін "правове виховання" визначається значною частиною педагогів та психологів як цілеспрямований, планомірний вплив на свідомість дітей шляхом передачі систематизованих знань про державу і право і роз'яснення їм норм законодавства в процесі навчання, а здійснення такого виховання передбачається шляхом агітації і пропаганди, а також за рахунок юридичної освіти населення.

Так, Г.Давидов розглядаючи правове виховання у широкому і вузькому смислі, відмічає об'єктивний вплив всієї правової системи, яка охоплює все суспільство і власно педагогічний процес. "Правове виховання школярів – це цілеспрямований вплив спеціально відібраних правових явищ на особистість, її активна взаємодія з ними в процесі формування поваги до норм права"[2,15].

Правове виховання неповнолітніх трактується як складний процес, який включає в собі наступні три рівні: перший рівень – це безпосередній вплив на особистість з метою передачі її соціальних цінностей і норм, вироблення стійкої установки на правомірну поведінку; другий – опосередковане діяння на свідомість через урегулювання соціальної структури і покращення умов життєдіяльності особистості; третій – розвиток і удосконалення форм соціальної організації управління і контролю [2].

Правове виховання визначається як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, психологію вихованців, усього укладу суспільного життя, ідеологічних факторів з метою формування у них глибоких і стійких формувань, переконань і почуттів, прищеплення їм високої правової культури, навичок юридичного спілкування [5,17].

Те саме стосується і допоміжної школи для дітей з вадами інтелектуального розвитку. Б.Пузанов трактує правове виховання як цілеспрямований і системний вплив на особистість для формування правової свідомості, розвитку правових почуттів, вироблення навичок і звичок правомірної поведінки.

Вивчення теоретичних засад проблеми дослідження дозволили уточнити поняття "правове виховання" стосовно дітей з вадами інтелектуального розвитку.

Правове виховання розумово відсталих дітей – суспільно та особистісно важливий напрям управління процесом їх соціалізації на основі формування повсякденної правосвідомості особистості з вадами інтелекту як детермінанти її соціально нормативної поведінки та профілактики асоціальних проявів здійснюваний на перспективному реалістичному моделюванні життєдіяльності випускника допоміжної школи у різних сферах взаємодії з оточенням, та спрямований на

корекцію інтелектуальної, емоційно-ціннісної, поведінково-вольової сфер розвитку розумово відсталої дитини.

У сучасній педагогіці домінуючою є думка про те, що правове виховання реалізується не стільки через цілеспрямований і системний вплив на свідомість, психологію вихованців, їх образ життя, скільки через взаємопов'язану діяльність вихователя та вихованців, спрямовану на формування у дітей глибоких і стійких знань, переконань і почуттів, а також формування правової поведінки.

Як показав аналіз практики організації навчально-виховного процесу в допоміжній школі, увага педагогів в основному акцентується лише на організації зовнішнього впливу на особистість учня і навчально-виховний процес реалізується за інформаційно-репродуктивною технологією, в основі лежить формула суб'єкт-об'єктних взаємовідносин вчителя та учня. Процес правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку набуває більшої ефективності, коли в його основі лежить педагогічна взаємодія вчителя та учня в структурі навчально-виховної діяльності. В умовах переходу до особистісно орієнтованої освіти ми визнаємо необхідність поетапного формування суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин в системі організації педагогічного процесу. Тому зрозуміло, що на першому етапі домінуючим буде механізм впливу педагога при організації правового виховання. Однак, він має бути таким, який передбачає поступове формування такої структури навчально-виховної діяльності, яка ґрунтується на взаємодії учасників педагогічного процесу. Тобто при організації педагогічного впливу педагог поступово, ситуативно використовує методи навчання, які передбачають актуалізацію життєвого досвіду учня.

Стосовно розумово відсталих дітей перший етап може бути складним і затяжним, оскільки йдеться про якісно новий рівень навчальної діяльності учня, його здатність до виконання навчальних занять в режимі інтерактивних технологій.

Тому, процес правового виховання ми визначили як цілеспрямований, системний вплив на учня, який набуває тенденцію до переходу на рівень взаємодії: взаємопов'язаної діяльності педагога та учня, спрямованої на формування правової вихованості у комплексі всіх її складових.

В нашому дослідженні ми визначили логіку процесу формування правової вихованості учнів з вадами інтелектуального розвитку, оскільки саме на її основі обґрунтовуються базові підходи як до формування моделі правового навчання, так і визначення критеріїв та показників, за якими здійснюється діагностика рівня сформованості правової вихованості розумово відсталих учнів в процесі експерименту.

Проблемами структурування правового виховання в загальноосвітній школі займалися різні дослідники. Так, В. Дубровський [3], розробляючи структуру правового виховання

старшокласників, виділяє такі її складові: соціально-правове замовлення; навчально-виховний процес; суб'єктивні і об'єктивні фактори, а також мету завдання, зміст, форми, методи та принципи виховання.

В. Головченко визначає таку загальну схему реалізації механізму формування правових переконань особистості: правові знання – відношення до них особистості – стійкість до впливу негативних мотиваційних подразників – здатність до саморегуляції – зацікавленість в результатах правомірної поведінки – належна поведінка. "Ознаками стійких правових переконань є глибоке усвідомлення особистістю змісту і важливості правових норм і принципів, їх суворе і добровільне виконання у повсякденному житті, вміння протистояти негативному впливу оточуючого середовища; активно протидіяти різним правопорушенням; участь у правоохоронній практиці" [1, 84].

Логіку формування системи правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку ми відобразили через відповідну структурно-функціональну модель.

Аналізуючи різні підходи дослідників до структурування процесу правового виховання школярів, ми виявили спільні позиції, які стосуються визначення основних етапів процесу.

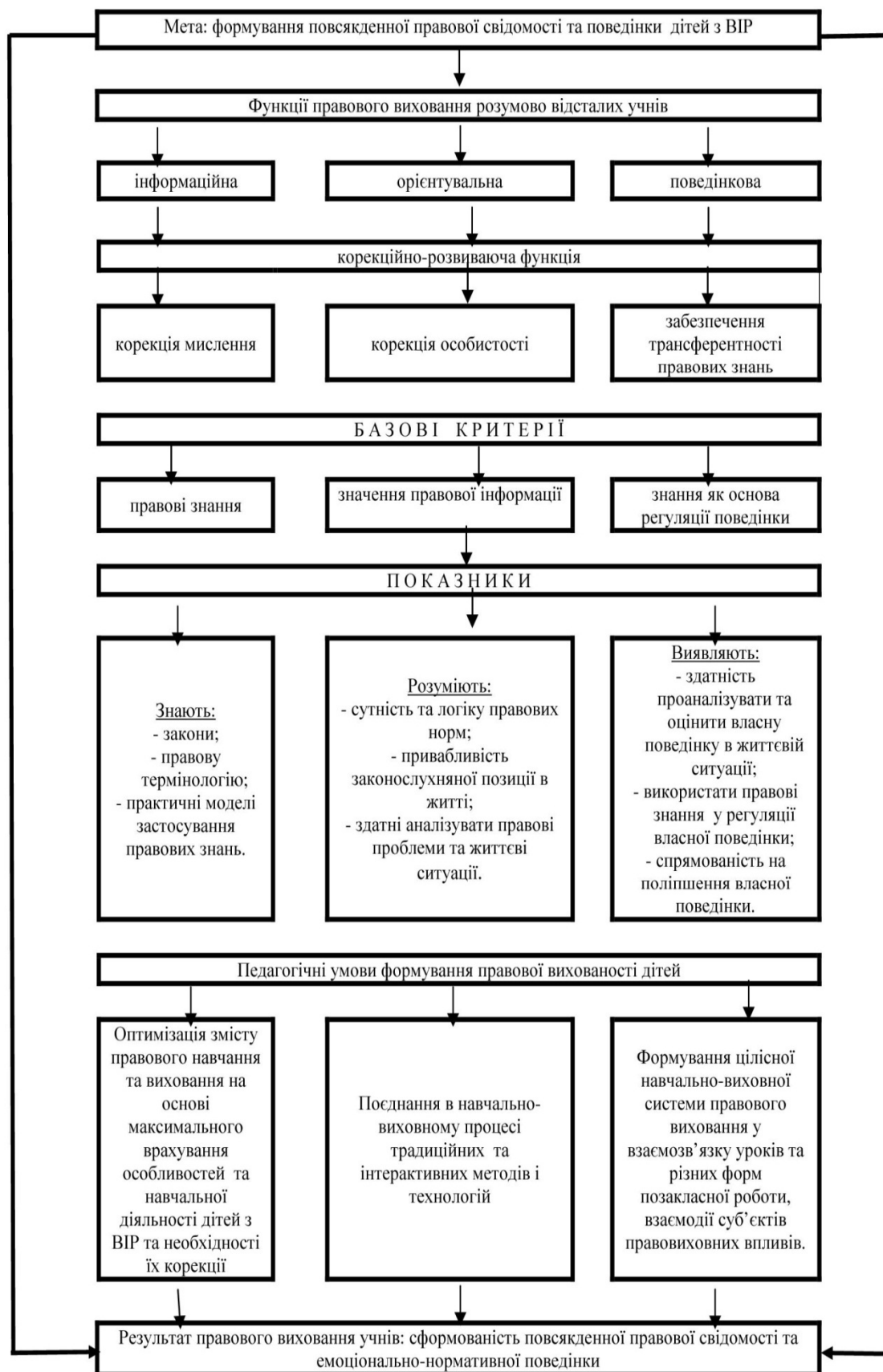
На основі загальних теоретичних основ правового виховання розумово відсталих дітей ми зробили спробу сформуванню цілісної моделі, яка структурно відображає логіку означеного процесу.

Системоутворюючим компонентом моделі виступає мета правового виховання школярів, яка в кінцевому рахунку об'єктивується в результат діяльності. Саме отриманий результат (його співвіднесення з поставленою метою) і буде виступати головним критерієм успішності впровадження даної моделі в практику організації правового виховання школярів. Зазначена в моделі загальна мета: формування повсякденної правової свідомості та поведінки розумово відсталих дітей реалізується через базові функції правового виховання даної категорії учнів, які ми визначили як: інформаційна, орієнтувальна, поведінкова. Ці функції направлені на формування основної - корекційно-розвивальної, яка передбачає корекцію мислення, забезпечення трансферативності правових знань та корекцію особистості. Передбачається, що отримані учнями правові знання через забезпечення відповідного рівня їх осмислення, зрештою, повинні стати основними регуляторами формування їх діяльності, поведінки. Відповідно до функцій ми визначили базові критерії та групи показників до кожного з них, за якими можна діагностувати рівень правової вихованості дитини.

Структурно-функціональна модель

правового виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку (ВІР) в умовах навчально-виховного процесу допоміжної школи

Структурно-функціональна модель
 правового виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку (ВІР) в умовах
 навчально-виховного процесу допоміжної школи

Окремим блоком ми представили базові практичні основи, які забезпечують ефективність формування правової вихованості школярів з вадами інтелектуального розвитку, які, як показав теоретичний аналіз проблеми та існуючий досвід правового виховання в допоміжній школі, є найбільш значущими, тобто такими, які найбільшою мірою забезпечують ефективність процесу.

Розроблена модель формує загальне уявлення про структурну організацію цілісної системи правового виховання, вона дає можливість вчителям та вихователям забезпечити цілісність, цілеспрямованість, а відтак і ефективність процесу правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку в умовах допоміжної школи.

В контексті загальної структурно-функціональної моделі, яка відображає цілісну систему правового виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку в умовах навчально-виховного процесу допоміжної школи, ми розробили субмодель, яка стосується безпосередньо процесу організації правового виховання школярів. Вона представляє процес поетапного переходу від діяльності, спрямованої на засвоєння необхідної правової інформації до осмислення її сутності в контексті різних видів та форм діяльності, життєвих ситуацій, до найвищого рівня за яким засвоєна інформація стає регулятором діяльності та поведінки самого учня.

Так, першим етапом неодмінно виступає етап формування інформаційної основи правового виховання, який передбачає, що, отримуючи знання про правові норми, співвідносивши їх зі своїми життєвими уявленнями, учень виробляє на цій основі своє ставлення до правових фактів і явищ. Правова інформація виступає основою оволодіння учнями як загальними, так і конкретними правовими знаннями.

Наступним етапом правового виховання є забезпечення усвідомлення дитиною знань про правові норми на основі реальних ситуацій, які були змодельовані з урахуванням життєвого досвіду дитини. На цьому етапі діяльність учнів супроводжується аналізом ситуації, виділенням в ній головної проблеми, використанням при осмисленні та вирішенні ситуації отриманих знань, а також їх узагальненням та оцінюванням практичної значущості. Навчальна діяльність супроводжується аналізом придбаних правових знань, виділенням основної правової ідеї, формулюванням правового висновку. В рамках даного етапу діяльності актуалізуються такі процеси: аналізування конкретної ситуації, виділення головної проблеми; використання отриманих знань в контексті конкретних ситуацій; узагальнення отриманих знань, оцінка їх практичної значущості.

Третій етап визначає процес трансформації знань у механізм регулювання розумово відсталим учнем власного життя та поведінки. Означений етап є основою формування в учнів вміння використовувати отримані знання на практиці, для моделювання своєї поведінки, вміння самостійно приймати адекватні рішення у життєвій ситуації. Обмірковуючи правові норми, у школяра розвивається потреба діяти згідно засвоєних знань і в такий спосіб процес накопичення правових знань переходить у процес формування правових переконань.

Навчально-виховна діяльність школярів на даному етапі орієнтована на: асоціювання навчальних (імітованих) ситуацій з досвідом власного життя; формування моделі власної поведінки в конкретній ситуації з урахуванням отриманих знань та досвіду аналізування ситуацій.

Аналізуючи систему принципів організації правового навчання та виховання учнів загальноосвітньої школи ми зробили спробу осмислити їх в контексті особливостей педагогічного процесу допоміжної школи, враховуючи специфіку навчально-виховної діяльності розумово відсталих дітей.

Особливого значення у правовому вихованні означеної категорії дітей набуває принцип доступності, логіка якого полягає в тому, щоб вести дитину від легкого, простого і конкретного до важкого, складного і абстрактного.

Слід також відзначити, хоча правове навчання та виховання в допоміжній школі і відрізняється елементарністю, знання з права повинні даватись науково достовірними, на рівні сучасного розвитку як юридичної, так і педагогічної, психологічної наук.

Список використаних джерел

1. Головченко В.В. Эффективность правового воспитания. Понятие, критерии, методика измерения / В.В. Головченко. – К.: Наукова думка, 1985. – 129 с.
2. Давыдов Г.П. Правовое воспитание в системе работы школы / Г.П. Давыдов, В.М. Обухов. – М.: Педагогика, 1976. – 48 с.
3. Дубровский В.Ф. Педагогические условия формирования правовой культуры старшеклассников: дис. ... канд. пед. наук: 13. 00.01/ Валерій Федорович Дубровский. – К.: Інститут педагогіки АПН України, 1997. – 173 с.
4. Рябко И.Ф. Основы правовой педагогики / Ирина Федоровна Рябко. – Ростов-на-Дону: РГПИ, 1973. – 188 с.
5. Фіцула М.М. Правове виховання учнів / Михайло Миколайович Фіцула. – К.: ІЗМН, 1997. – 146 с.

The article presents the author's model and stages of legal education of students in this category, revealed the essence of each.

Keywords: model of legal education, legal education, transferativeness of knowledge of the special school pupils.

Отримано 2.10.2011

УДК 376-056.36-053.5(476)

І.Ю. Макавчик

ПРОБЛЕМА ЗМІСТУ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті висвітлений теоретичний аспект проблеми змісту освіти дітей з інтелектуальною недостатністю.

Ключові слова: освіта, зміст освіти, система спеціальної освіти, інтелектуальна недостатність.